

LAULUN OPETUS – TAI SEN OPETTAMATTOMUUS KOULUSSA

Sanna Kartiovaara
Kandidaatintutkielma
Musiikkikasvatus
Kevät 2013
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty	Laitos – Department
Humanistinen tiedekunta	Musiikin laitos
Tekijä – Author	
Kartiovaara Sanna Maria	
Työn nimi – Title	
Laulun opetus – tai sen opettamattomuus koulussa	
Oppiaine – Subject	Työn laji – Level
Musiikkikasvatus	Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year	Sivumäärä – Number of pages
Kevätlukukausi 2013	32
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielmassani paneudun kysymyksiin opetetaanko laulua peruskoulussa, miten sitä opetetaan ja minkälainen sen asema on. Perehdyn tähän opetussuunnitelmien, oppimateriaalien ja aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten valossa. Tämän päivän oppimateriaalien ja opetussuunnitelmien rinnalla kiinnostaviksi lähteiksi osoittautuivat viime vuosisadan alussa kirjoitetut lauluoppaat ja -kirjat, jotka iästään huolimatta puhuivat samoista asioista kuin tänäkin päivänä kirjoitetut opukset.</p> <p>Innostuin aiheesta, kun sattumalta kyselin tuttujeni laulukokemuksia heidän kouluajoiltaan. Hyvin monella ne olivat negatiivisia tai niitä ei ollut ollenkaan, vaikka kiinnostusta laulun oppimiseen olisi ollutkin. Oletuksenani oli siis, ettei laulua opeteta koulussa tarpeeksi tai että opetuksen laatu on huono. Tutkimukseni myötä sain kuitenkin positiivisemmän kuvan laulunopetuksesta ja sen asemasta peruskoulussa. Myös laulun asemaa pidettiin kohtalaisen hyvänä, joskin parannettavan varaa olisi aina. Opetussuunnitelmat ja oppimateriaalit onnistuvat hyvin pakkaamaan lähes kaiken tarvittavan musiikinopettajan tarpeisiin laulunopetusta silmällä pitäen. Kuitenkin monista tutkimuksista kävi ilmi, että lopulta musiikinopettajan oma into ja harrastuneisuus vaikuttaa siihen, miten paljon laulua opetetaan peruskoulun musiikintunneilla.</p> <p>Tutkielmaani jää kuitenkin vielä monia avoimia kysymyksiä ja aionkin jatkaa aiheesta eteenpäin ja laajentaa sitä. Haluan ottaa mukaan myös opettajan näkökulman, miten opettajankoulutus vaikuttaa laulun asemaan koulussa? Myös tuntijakouudistus, musiikin asema ja musiikinopettajan omat kyvyt ja harrastuneisuus vaikuttavat laulun asemaan koulussa. Tulevana musiikinopettajana haluan itsekin tietää, miten voin levittää lauluintoa eteenpäin ja välttyä olemasta se ”laulamisen traumoja aiheuttanut” musiikinopettaja.</p>	
Asiasanat – Keywords	
Laulunopetus, laulopedagogiikka, musiikinopettaja, opetussuunnitelma, oppimateriaali	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1	JOHDANTO	4
2	LAULAMINEN.....	5
	2.1 Laulamisen määritelmä.....	5
	2.2 Laulun opetuksen historiaa.....	7
3	OPETUSSUUNNITELMAT	10
4	OPPIMATERIAALIT.....	15
	4.1 Alakoulu	15
	4.2 Yläkoulu	19
5	LAULU PERUSKOULUN OPPIAINEENA	23
	5.1 Laulun asema.....	23
	5.2 Opettajaan kohdistuvat odotukset.....	25
6	POHDINTA.....	29
	LÄHTEET.....	31

1 JOHDANTO

”Ala-asteellakin laulo vaan ne jotka osas laulaa, me laulutaidottomat soitettiin jotain keppejä. Kotona tykkäsin laulaa, mutta koulussa ei kyllä muistaakseni edes yritetty opettaa laulamaan”. Haastoin tuttujani ja ystäviäni kirvoittamaan muistoja koulujen musiikintunneista ja erityisesti laulunopetuksesta ja sen asemasta. Vastauksista kävi ilmi, että monen muistoissa laulunopetusta ei ollut tapahtunut ollenkaan tai sen laatu oli ollut heikkoa. Negatiiviset muistot laulunopetuksesta ja sen huonosta tasosta eivät ole harvinaisia ja lähdin selvittämään, onko suunta muuttunut tai muuttumassa ja mitkä asiat siihen vaikuttavat

Moni olisi innostunut laulaja, mutta musiikintunneilla into on jäänyt joko taitavimpien jalkoihin tai hautautunut omasta epävarmuudesta, jota pahimmillaan opettaja on vain vahvistanut. Laulu on kuitenkin iso osa musiikkia ja musiikintunteja. Laulunopetuksen lähtökohtana pitäisi pitää sitä, miten laulamisen ei tarvitse olla vaikeaa ja laulutaito on opittavissa, mutta kaikista ei silti tarvitse tulla täydellisiä ”Idolseja”.

Kiinnostuin aiheesta, koska olen itse ahkera laulaja ja laulunopiskelija, mutta myös tuleva musiikinopettaja, joka haluaisi jakaa laulun oppimisen iloa eteenpäin. Musiikkikasvatuksen opiskelijana eteeni tuli kuitenkin pulma: miten voin opettaa laulua lapsille ja nuorille, kun koulutuksessamme ei asiaa käsitellä kuin pintapuolisesti? Ilmeisesti osuin asian ytimeen, sillä aiheesta on tehty vain muutama tutkimus aiemmin.

Kandidaatintutkielmassani pohdin sitä, miten laulua opetetaan nykyään peruskoulussa – vai opetetaanko sitä laisinkaan. Nuorena ja kokemattomana musiikinopettajana itseäni kiinnostaa myös se, minkälaisia ohjeita opetussuunnitelmat ja oppimateriaalit antavat laulua opettamaan lähtevälle. Opettajalla on loppujen lopuksi suuri vastuu oppilaiden laulattamisessa. Hänhän se on, joka viime kädessä päättää, mitä musiikintunnilla tapahtuu. Mistä saan tulevaisuudessa ohjeet, materiaalit ja pedagogiset taidot, jotta voin taata opetussuunnitelman mukaan lasten laulu- ja äänenkäyttötaidon?

2 LAULAMINEN

2.1 Laulamisen määritelmä

Laulaminen on hyvin monisyinen tapahtuma. Se on fyysinen tapahtuma eli kehossa tapahtuva lihasten hienovarainen käyttö muun muassa äänihuulten, ilmanpaineen ja resonanssin hallitsemiseksi. Se on myös kognitiivista havainnointia, muistamista ja oppimista. Laulaminen on eräänlaista tiedon prosessoimista. Se on myös kokemus, joka voidaan kokea yksilöllisesti tai yhteisöllisesti eli sitä voidaan tarkastella sosiokulttuurisena ilmiönä. Laulaminen on tietenkin myös musiikillinen toiminto eli musisoimista. (Lindeberg 2005, 31–40.) Laulajan instrumentti on hyvin erikoinen, koska se on osa meitä, elävää kokonaisuutta ja se kulkee mukamme jatkuvasti. Muista instrumenteista poiketen ääni ilmaisee persoonallisuuttamme ja minäämme koko ajan, sekä puhuttaessa että laulaessa. Se, että laulajan instrumentti kulkee mukana, tarkoittaa myös sitä, että se on alttiina niin fyysisille kuin psyykkisillekin rasituksille. Etenkin silloin, kun ääni on laulajan työkalu, siihen vaikuttaa myös sääilmiöt, nautintoaineet, bakteerit ja virukset. (Vaalio 1999, 9–10.) Roivainenkin (2004) myötäilee, että laulajan instrumentti on ainutlaatuinen. Sillä on sekä henkinen, että konkreettinen olemus ja siihen vaikuttaa laulajan persoona ja rakenne. Laulajan instrumentti poikkeaa monella tavalla muista ”kotelossa kannettavista” instrumenteista: kotelossa kannettava soitin ei koskaan sairastu eikä siihen vaikuta stressi, traumat ja ahdistus. Kukaan instrumentalisti ei pysty ensimmäisellä soittotunnilla tuottamaan musiikkia, kuten laulaja, jonka instrumentti on lapsuudesta asti kehittynyt etupäässä puheen harjoittaessa ääntä. (Roivainen 2004, 130.)

Sarasteen (2006) mielestä laulaminen oli ennen tiivistä kytköksissä tunteisiin: kun ihminen oli surullinen, hän hyräili surullista sävelmää ja hyvällä mielellä tapailtiin iloisempia säveliä. Nykyään ihmiset harvoin laulavat, edes itsekseen. Silti laulaminen koetaan tärkeäksi osaksi ihmisenä olemista. Laulaminen tuottaa myös yleisesti hyvän olon tunteen: tunteiden herkistymisestä ja hengityksessä tapahtuvasta muutoksesta johtuen se voi esimerkiksi piristää

väsyyntä. Laulun kannalta oleellista ei ole se, osuuko nuotit kohdalleen tai kuulostaako laulu puhtaalta, sillä ”jokaisella ihmisellä on oikeus laulaa”. Tärkeää on se, että laulun avulla päästään ilmaisemaan itseään ja tunteitaan. (Saraste 2006, 123–124.) Numminenkin (2005) mainitsee, että laulamalla ihminen ilmaisee ja jäsentää itseään muille. Yhdessä laulamisen luo myös yhteishenkeä, luottamusta ja antaa energiaa. Nämä tekijät vaikuttavat myös laulun oppimisen motivaationa. (Numminen 2005, 244.)

Auvinen (2009) viittaa työssään Vaalion (1999) ja Krokforsin (1985) määritelmiin laulamiseen: Alun perin ihmisellä ei ollut laulamiseen vaadittavia elimiä, mutta luonnolliset toiminnot kuten nauru ja itku aiheuttivat kurkunpäässä paineenmuutoksia, joista kehittyi puhetta ja laulua. Ihminen alkoi laulaa joko ajanvietteekseen, ilosta tai surusta ja erilaisissa tilaisuuksissa. Edelleen ihminen ilmaisee tunteitaan laulaen. Laulun avulla voidaan myös ilman apuvälineitä ilmentää musiikin perusaineiksia kuten melodiaa ja rytmiä. Varsinkin lasten kohdalla laulamisen auttaa muun muassa sekä puheen kehityksessä että kokonaiskehityksessä kehittämällä muistia, loogista ajattelua ja mielikuvitusta. (Auvinen 2009, 5; Vaalio 1999, Krokfors 1985.) Ingmanilla (1952) on hyvä lähestymiskohta laulamiseen: ”laulu sinänsä on elämänilon lähteenä itsetarkoitus”. Hän ajattelee, että laulu on nimenomaan se ”valoisa ikkuna”, joka luo väriä kouluelämän harmauteen ja elävöittää arkea. Myös laulunopetuksen tavoitetta edistää luonnollista ja tervettä äänenkäyttöä voi hyödyntää yleiskasvatuksessakin. (Ingman 1952, 5.) Ingman on ehdottanut jo viime vuosisadan puolessa välissä asioita, jotka tänä päivänä ovat musiikin aseman ja musiikkikasvatuksen ydinasemassa.

Jokaiselle meistä on luotu ihmisääni ja osaamme käyttää sitä lapsesta saakka hyvinkin taidokkaasti. Laulamisen koetaan kuitenkin liian usein vaikeaksi tai araksi aiheeksi, etenkin aikuisiällä lauluinto jostain syystä lopahtaa ja tilalle voi tulla jopa häpeä tai pelko laulamista kohtaan. Laulamisen voi olla ja useimmille meistä onkin hyvin henkilökohtainen tapahtuma. Itselleni laulamisen on tärkeä muoto rentoutua, ilmaista itseäni tai purkaa tunteita. Joskus tuntuu, että laulamisen toimii kokonaisvaltaisena terapiamuotona, sen avulla pääsee ”pakoon” muuta maailmaa. Myös se, miten laulamalla voi vaikuttaa muihin ihmisiin ja välittää tärkeitä asioita on itselleni tärkeää. Laulamista voisi yrittää määritellä loputtomasti, mutta mielestäni Saraste (2006, 123) tiivistää laulamisen ydinoletuksen osuvasti: ”laulamisen on sydänten välistä kommunikaatiota.”

2.2 Laulun opetuksen historiaa

Laulu oli jo keskiajalla korkeassa asemassa ja uskonpuhdistuksen myötä sen tarve lisääntyi entisestään. Uskonto oli tällöin koulun tärkein oppiaine ja laulu kulki sen kanssa käsi kädessä. Ruotsi-Suomen ensimmäisessä koulujärjestyksessä vuonna 1571 oli vain kolme pakollista oppiainetta: latina, uskonto ja laulu, jota opeteltiin tunnin verran joka päivä. Laulunopetuksen pääpaino oli pitkälti kirkollisessa laulussa, jota pitivät yllä kirkkopojat. 1700-luvun taitteessa koululaulun arvostus alkoi kuitenkin laskea, kun maallisen musiikin myötä kouluihin tuli soitinmusiikki ja kirkkoihin urut. Se tarkoitti sitä, ettei kirkkopoikien laulua enää tarvittu jumalanpalveluksissa, kun urut säestivät pääosin kirkollisia menoja. Vuonna 1724 laulu poistui koulujärjestyksestä, mutta sitä kuitenkin harjoiteltiin innokkaiden opettajien johdolla. 1700-luvun lopulla kansan musiikkiharrastus ja kotimusiisoinnin suosio kasvoi ja uranuurtajana toimi Johann Heinrich Pestalozzi, joka korosti laulun tärkeyttä lapsen varhaiskasvatuksessa. Vuosi 1886 oli merkittävä koululaulun osalta, kun annettiin kansakouluasetus, jonka mukaan laulu oli samanarvoinen kansakoulun muiden oppiaineiden kanssa. Alkuperäisenä ehdotuksena oli, että vain virsilaulu olisi ainoa aine – ja sekin vapaaehtoisena, mutta ”kansakoulun isän” Uno Cygnaeuksen ansiosta laulusta tuli pakollinen oppiaine kansakoulun kaikilla luokilla. 1800-luku oli merkittävää aikaa laulunopetuksen kannalta. Kansakoululaitoksen perustamisen myötä virsien ohella ruvettiin laulamaan myös isänmaallisia ja kansanlauluja. Tällöin syntyivät myös ensimmäiset koululaulukirjat, joiden toimittamisesta vastasi Heinrich Wächter. Hänen mielestään opettajat olivat tehneet laulunopetuksesta liian ikävän ja rasittavan laulattamalla liian paljon asteikkoja ja intervaleja. Wächterin toimittama laulukirja ”50 Koulu-Laulua” nousi yhdeksi merkittävimmäksi teokseksi koulujen laulunopetuksessa. Isänmaallisten ja kansanlaulujen lisäksi se sisälsi myös lastenlauluja, leikki- ja liikuntalauluja. (Pajamo 1999, 11–13.)

1800-luvun lopulla laulunopetuksessa käytettiin niin sanottua kaavalaulumetodia, jossa duurin ja mollin jokaiselle sävelle annetaan oma melodiansa eli kaavansa. Kun kaava oli opittu, sovellettiin sitä uuteen lauluun. Metodi perustui ranskalaisen Dessierin järjestelmään ja Suomessa sitä sovelsi muun muassa P.J. Hannikainen. Kaavalaulu osoittautui kuitenkin monimutkaiseksi ja opettajien mielestä liian teoreettiseksi, jopa kuivaksi. 1909 Helsingissä pidettävässä laulunopettajien yleisessä kokouksessa saatiin aikaan monta hyvää aloitetta laulunopetuksen kehittämiseksi, muun muassa Suomen Laulunopettajien Yhdistyksen perustaminen. 1900-luvun alussa koululaulun johtavaksi hahmoksi nousi Aksel Törnudd, joka

toimi hyvin määrätietoisesti kohti koululaulun yhtenäistämistä ja sen aseman kohottamista. Pajamo (1999) viittaa Törnuddin vuonna 1913 ilmestyneeseen Kansakoulun lauluoppi -kirjaan, jossa Törnudd määrittelee osuvasti laulun merkitystä:

”Tänä koneiden aikakautena ihminenkin yhä enemmän tungetaan koneen asemaan. Luontainen vaisto nousee sellaista ulkonaisen elämän pakkoa vastaan vaatien omalle aistille ja omille mielentilanteille liikkumisaloja, ja siten on käsitettävissä se yleinen taidepyrkimys ja omaperäisyyden tavoittelemisen yksityiselämässä, mikä on viime vuosikymmenille ominainen. Ainoastaan yksi toiminta on vapaa koneellisuudesta, - se on laulu. Tämä tosiasia vie itsestään siihen tietoisuuteen, että musiikinopetuksen tulee lähteä laulettuun ja tunnolla tajutusta sävelestä”. (Pajamo 1999, 15–18; Törnudd 1913)

1900-luvun toinen merkittävä hahmo laulupedagogiikan alalla oli Vilho Siukonen, joka monien kirjojen toimittamisen lisäksi julkaisi tutkimuksen suomalaisten lasten laulukyvystä. Hänen tutkimuksen tulokset olivat musertavat. Niiden mukaan suomalaiset lapset olivat laulussa heikompia kuin esimerkiksi naapurimaiden ja heidän äänialansa kapeampi. Syinä tähän on arveltu olevan muun muassa opettajien epämusikaalisuus, opetusmetodien teoreettisuus, koululaulujen liian korkea ääniala ja lastenlaulutradition puuttuminen kodeissa. (Pajamo 1999, 19–20.)

Laulunopetuksen kehitykseen on ollut vaikuttamassa monia pedagogeja 1800-luvun puolivälistä 1940-luvun alkuun, jotka kehittivät erilaisia metodeja ja edistivät laulunopetusmenetelmien kehitystä. Menetelmät kilpailivat usein keskenään ja käytössä saattoi olla useita metodeja yhtä aikaa jonka lisäksi pedagoginen linja vaihteli laulunopettajasta riippuen. Metodien runsaudesta voidaan päätellä, että laulunopetuksen kehitys oli hyvin tärkeää tuon ajan pedagogeille. Heidän tavoitteenaan oli saavuttaa sellainen taito, että lauluja voitiin laulaa nuoteista mutta myös hyödyntää ja edistää laulun kasvatuksellista merkitystä. Laulu toimi sivistyksen välikappaleena. (Rautiainen 2009, 51.)

Koulujen laulunopetuksessa ei ollut käytössä mitään yhtenäistä menetelmää, vaan jokainen opettaja valitsi vapaasti mieleisensä ja usein se oli korvakuulolaulu. Laulunopetukseen kaivattiin uusia tuulia ja 1950-luvun lopulla ilmestyikin laulukirjoja, joissa painottui koulusoittimien käyttö. Koulusoittinten uranuurtajana toimi saksalaisen Carl Orffin koulusoittimistö, joka oli saanut hurjan suosion musiikinopetuksessa. Opettajien mukaan jokainen laulutunti, jolla soittimia käytettiin, osoittautui virkeäksi ja iloiseksi. Sen lisäksi soittimet kiinnostivat lapsia, niiden avulla he innostuivat uudella tavalla musiikista ja ne tarjosivat paremmat mahdollisuudet esimerkiksi rytmin opetukseen. (Pajamo 1999, 21–22.)

Laulu näytteli erittäin keskeistä roolia kansakoulun aikana, niin arjessa kuin juhlassakin. Se antoi hyvät laulueväävät elämän eri tilanteita varten. Vaikka moni paheksuikin aluksi laulun asemaa pakollisen aineena, ovat he jälkeinpäin muistelleet kiitollisena laulujen myötä oppimaansa elämänviisautta. Uno Cygnaeuksen perustama kansakoululaitos väistyi 100-vuotisen toiminnan jälkeen sivuun ja antoi tilaa uudelle peruskoululle, jonka mukana myös laulu oppiaineena antoi tilaa musiikin oppiaineelle. ”Alkoiko tästä myös yhteislaulun alamäki, jää vielä arvoitukseksi”. (Pajamo 1999, 22.)

Koulun merkitys laulamiseksi on huomattava – laulaminen on kuulunut ja kuuluu edelleen kouluun ja jokainen Suomessa koulua käynyt on osallistunut kansakoulussa tai 1970-luvulta lähtien peruskoulussa musiikintunneille. Omasta laulamisesta ja laulutaidosta muodostuu kouluaihana kuva, joka jää koko elämän ajaksi mieleen. (Lindeberg 2005, 40.)

3 OPETUSSUUNNITELMAT

Musiikin uusi valtakunnallinen opetussuunnitelma on laadittu niin, että opettaja voi edelleen taitojensa ja tietojensa mukaan luoda omanlaisensa suunnitelman. Opetussuunnitelman perusteet eivät anna selkeitä ohjeita, mitä musiikintunnilla tulee opettaa. Täysin vapaita käsiä ei opettajille siltikään anneta, vaan tarkemmat ohjeet laaditaan kunnan ja koulun sisällä. Opetussuunnitelma on väljä, mutta vaativa ja sen toteutukseen tarvitaan ammattitaitoinen ja pätevä musiikinopettaja, joka omaa hyvät musiikilliset ja pedagogiset taidot. Opettajan taitojen lisäksi opetussuunnitelma vaatii toteutuakseen myös hyvin varustettuja tiloja ja varusteluita. Suunnitelmassa painotetaan paljon tekemällä oppimista, musisoimista ja luovuuden tärkeyttä. (Koulujen Musiikinopettajat ry (KMO) 2013.) Musiikin opetusta painotetaan alueena, josta jokainen lapsi voi löytää oman kiinnostuksen kohteensa. Musiikki nähdään kokonaisvaltaisen kasvun edistäjänä, jolla kehitetään muun muassa sosiaalisia taitoja, vastuullisuutta ja taidollisen ja kulttuurisen erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista. Musiikin opetuksen tarkoitus kiteytetään taidokkaaseen lauseeseen: ” Musiikin opetus antaa välineitä oppilaan oman musiikillisen identiteetin muodostumiseen prosessissa, jonka tavoitteena on rakentaa arvostavaa ja uteliasta suhtautumista erilaisiin musiikkeihin”. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS) 2004, 232.)

Uusi valtakunnallinen opetussuunnitelma on laadittu yhtenäiselle peruskoululle eli perinteistä ylä- ja alakoulujakoa ei tässä kohtaa enää tunneta. On tärkeää, että opettajat tekevät opetussuunnitelmien luomisessa yhteistyötä, sillä käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että 1.–6. luokkien ja 7.–9. luokkien opettajat laativat kuntakohtaisen opetussuunnitelman yhdessä. (KMO 2013.)

Laulamisen opetuksen sisällöissä ja tavoitteissa oppilaan tulee kiteytetysti koko peruskoulun aikana oppia osallistumaan yhteislauluun, hankkia luonteva ja terve äänenkäyttö sekä oppia joitakin lauluja ulkoa. 1.–4. luokilla oppilaan tehtävänä on oppia käyttämään ääntään luontevasti ja ilmaisemaan sen avulla itseään. Tätä harjoitellaan laululeikeillä puhuen, loruillen ja laulaen. Moniäänisyyteen tutustutaan hiljalleen lauluharjoitusten kautta.

Musiikillinen keksintä ja luovuus ovat isossa roolissa – myös äänikerrontaa ja äänellä improvisointia harjoitellaan. 5.–9. vuosiluokilla laulua opetetaan ääni-ilmaisua kehittävien harjoitusten avulla, improvisointi ja luovuus mainitaan edelleen tärkeinä alueina laulussakin. (POPS 2004, 232–234.)

Halusin ottaa mukaan myös Jyväskylän Normaalikoulun opetussuunnitelman ja sen näkökulman musiikkiin ja laulamiseen, sillä se vaikuttaa tällä hetkellä Jyväskylässä opiskelevien musiikinopettajien koulutukseen ja sitä kautta tulevien koululaisten musiikin- ja laulunopetukseen. Jyväskylän Normaalikoulun opetussuunnitelma (2004) mukailee hyvin valtakunnallista suunnitelmaa, kuten kuuluukin. Laulaminen, soittaminen, kuunteleminen ja musiikkiliikunta nähdään kaikki toisiaan tukevinä alueina kokonaisvaltaisen musiikin oppimisessa. Monipuolisen musiikinopetuksen toivotaan johtavan innostukseen, joka jatkuisi koulun ulkopuolellakin. Yhtenä tavoitteena mainitaankin, että musiikin tulisi tekemisen ja kokemisen kautta tukea oppilaan persoonallista kasvua ja motorista kehitystä. Yleisesti sisältöjen toteuttamisessa korostetaan toiminnallisuutta ja työtapoina käytetään kaikilla luokilla laulamista, soittamista, kuuntelemista ja musiikkiliikuntaa. Laulua kehitetään reippaaseen ja terveeseen äänenkäyttöön suomalaisen ja ulkomaalaisen ajankohtaisen lauluperinteen avulla. Moniäänisyyteen tutustutetaan harjoitusten ja kaanonien avulla. (Jyväskylän Normaalikoulun musiikin opetussuunnitelma, 2004.)

Koulujen Musiikinopettajat Ry:n nettisivuilta löytyvässä opetussuunnitelma- eli OPS-mallissa Keravan perusopetuksessa laulun osio on hieman painottuneempi. Johtuuko se kenties siitä, että suunnitelma on tehty malliksi ja koulujen opetussuunnitelmien pohjaksi? Laululle on omistettu jokaisen luokka-asteen OPS-perusteiden tavoitteiden ja keskeisten sisältöjen kohdalla oma osionsa. Oppilaan tulee osata käyttää ääntään luontevasti, oppia ikäkaudellensa sopivia lauluja ja laululeikkejä ja harjoitella äänikokeiluja sekä äänenhuoltoon liittyviä harjoituksia. Myös laulamisen ilon tärkeyttä painotetaan. (Keravan perusopetuksen opetussuunnitelma 2004, 145–149.) Tulisiko laulamiseen ja sen opettamiseen antaa siis tarkemmat ohjeet jo opetussuunnitelmassa? Toisaalta, itse näin nuorena ja vielä hyvin kokemattomana musiikinopettajana opetussuunnitelmia lukiessani tulen isojen kysymysten ääreen: miten opetan lapselle luontevan äänenkäytön? Miten rohkaisen jokaista nauttimaan laulusta ja pyrkimään kehittämään sitä? Toisaalta, en taas usko, että opetussuunnitelmien tarkoituksena olisi antaa yksityiskohtaisia neuvoja tällaisissa asioissa vaan toimia vain pohjakankaana ja hahmotelmana sille, mitä musiikintunnilla oikeasti tapahtuu. Muun muassa

oppimateriaalit ovat parempi apuväline tarkempien neuvojen ja vinkkien etsimiseen. Yläkoulun kohdalla laulunopetuksen suunnitelma muuttuu hieman. 7.-luokalla mukaan tulee ohje: ”otetaan huomioon oppilaan äänenmurros” (POPS 2004). Rautamaa (2012) on tutkinut äänenmurrosvaiheessa olevan nuoren laulunopetusta. Hänen tuloksistaan käy ilmi, että äänenmurroksessa olevien oppilaiden kanssa toimiminen vaatii musiikinopettajalta tietoutta murrosiästä ja sen tuomista haasteista nuoren äänelle. Musiikintuntien ilmapiiriin tulisi olla kannustava ja rohkaiseva. Laulamaan ei tulisi pakottaa ketään vaan antaa valinnan mahdollisuus – musiikintunneilla voi tehdä paljon muutakin kuin laulaa. Myös puhelaulu tai rap voi olla mahdollista. Oppilaille kannattaisi selvittää, mistä äänenmurroksessa on kysymys ja miten se vaikuttaa laulamiseen. Rautamaa toteaaakin, että luokanopettajan ja musiikinopettajan koulutuksessa tulisi käsitellä äänenmurrosta, sillä se tulee ajankohtaiseksi suurimmalle osalle lapsista peruskoulun aikana. (Rautamaa 2012, 84–85.) Smedbergin (2007) on tutkinut äänenmurrosta ja sen vaikutusta yläkoululaisten laulamiseen. Hänen haastateltaviensa mukaan äänenmurros koetaan outona asiana, kun ääni muuttuu niin nopeasti. Erityisesti poikien kohdalla korkeiden äänien laulaminen koettiin vaikeaksi ja epämiellyttäväksi. Matalien äänien laulaminen oli taas helpottunut. Myös yksi naispuolinen haastateltava kertoi äänenmurroksen vaikuttaneen hänen ääneensä. (Smedberg 2007, 57.)

Omien muistikuvieni mukaan äänenmurrokseen ei juurikaan puututtu yläkoulun musiikintunneilla. Jos jotain kohtaa ei pystynyt laulamaan, tai laulaminen tuntui epämiellyttävältä, sitten oli oltava hiljaa. Äänenmurroksesta ja sen vaikutuksista musiikin- ja laulunopetukseen on vielä liian vähän tutkimuksia ja se pitäisikin ottaa selvemmin esille yläkoulun musiikintunneilla. Tässä kohtaa päästään taas musiikinopettajan koulutukseen: jotta äänenmurrosta käsiteltäisiin peruskoulun musiikin tunneilla, tulisi sitä käsitellä jo musiikinopettajan koulutuksessa. Pahimmassa tapauksessa äänenmurroksesta johtuvat ongelmat voivat johtaa laulamisen häpeilemiseen tai lopettamiseen jopa kokonaan.

Yläkoulun puolella terveen ja luontevan äänenkäytön painotus jatkuu. Äänenmurrokseen viitattaneen sanavalinnalla ”totutellaan” oman äänen terveeseen ja luontevaan käyttöön. (Keravan perusopetuksen opetussuunnitelma 2004, 150.) Koko peruskouluiän opetussuunnitelmien mukaan harjoitellaan luontevaa äänenkäyttöä ja tutustutaan omaan ääneen. Mielestäni lapset voivat kuitenkin jo olla mestareita luontevan äänenkäytön hallinnassa ennen kouluun menoa. Tiina Smedberg (2007) viittaa pro gradu työssään Aaltoon ja Parviaiseen (1985), jotka toteavat, että lapsen äänenkäyttö on vapaata kun taas aikuisen

äänenkäyttöä rajoittaa sivistynyt yhteiskunta. Tunteiden ilmaisua varten ihmisellä on suuri äänivalikoima, mutta niistä on jäänyt jäljelle miltei ainoana itku, nauru ja laulu. Puhe on syrjäyttänyt monet ilmaisumahdollisuudet. (Smedberg 2007, 30; Aalto & Parviainen 1985.)

Myös Complete Vocal Techniquen kehittäjä Catherine Sadolin (2009) ehdottaa että lasten äänenkäytön tekniikoihin ei puututtaisi liikaa. Hän uskoo, että jos lapselta edellytetään täsmällistä sävelpuhtautta ja hengitykseen puututaan liian aikaisin, lauluun saattaa kehittyä estoinen suhde. Sadolinin mielestä hengitystekniikkaan tai laulamisen tukeen ei tulisi puuttua ollenkaan ennen kuin murrosiän alkamisesta on kulunut muutama vuosi, koska puberteetin aikana kasvava lapsi tulee tietoisemmaksi kehostaan ja oppii hallitsemaan sitä paremmin häiritsemättä kuitenkaan prosessien luonnollista kulkua. Lasten kanssa voisi tekniikoiden hiomisen sijaan keskittyä tulkintaan, fraseeraukseen ja rytmin käsittelyyn. (Sadolin 2009, 70.) Sadolinin ehdotus tarkoittaisi sitä, että lapsen laulun opettamisessa tekniikat, ääni- ja hengitysharjoitukset otettaisiin käyttöön vasta reilusti yläkoulun puolella, joka taas sotii täysin opetussuunnitelmaamme vastaan, jossa jo ensimmäisestä luokasta lähtien mainitaan tutustuminen äänenhuoltoon ja ääniharjoituksiin. Vaaliokin (1999) pohtii, miksi myöhemmässä vaiheessa elämää äänentuotto häiriytyy niin helposti. Lapsesta saakka omatun luonnollisen ja vaistonvaraisen äänentuottamisen säilyttämiseen täytyisi löytää oikeanlainen mielen ja kehon vapaus ja tasapaino. Nykypäivän kiireet, konfliktit, suorituspainet, sairaudet ja käsittelemättömät tunteet heikentävät tätä tasapainoa, joka vaikuttaa myös elinvoimaamme ja elämäämme muutenkin. (Vaali 1999, 10.)

Pitäisikö koulussa keskittyä siis ennemminkin oppilaan kykyyn ylläpitää omaa jo luontevaa tapaa käyttää ääntä ja laulaa sen sijaan, että lapsille opetetaan täysin uutena asiana laulamisen luonnollisuus ja terve äänenkäyttö? Tulisiko tarkkojen tekniikkaharjoitusten sijaan harjoituttaa laulun tulkintaa tai rytmikkaa? Olen osittain Sadolinin kannalla, ettei lapsille tarvitsisi niin paljon painottaa äänenkäytön teknisiä puolia – suurin osa lapsista osaa jo käyttää ääntään täysin luontevasti. Kuitenkin leikkimieliset ja motivoivat lauluharjoitukset ovat kyllä varmasti hyväksi itse kullekin iästä riippumatta, jos tekniikkapuoleen ei tartuta liian tiukin säännöin. Omien kokemusteni pohjalta uskon, että esimerkiksi yläkouluikäiset ottaisivat mielellään vastaan ohjeita laulun fraseerauksesta ja tulkinnasta, se kasvattaisi sekä laulun motivaatiota että saisi sen kuulostamaan paremmalta, vaikkei tekniikka välttämättä olisikaan ihan kohdallaan.

4 OPPIMATERIAALIT

Tutkin nykypäivänä koulussa käytössä olevia oppimateriaaleja sekä opettajan oppaita laulunopetuksen kannalta: minkälaisia ohjeita laulun opettamiseen annetaan, minkälaista materiaalia niiden ohien tarjotaan, miten lapset tutustutetaan omaan kehoonsa instrumenttina? On helppo todeta, että materiaali koostuu suurimmaksi osaksi kappaleista, jotka on tarkoitettu laulettavaksi – niiden määrän perusteella laulaminen on siis otettu huomioon oppimateriaaleissa. Mutta riittääkö se, antaako se tarpeeksi hyvät ohjeet opettajalle tarjoamaan oppilailleen kokonaisvaltaisen kuvan laulamisesta? Alakoulun osalta perehdyn Soi 1-6 kirjasarjaan ja yläkoulun osalta Musiikin Mestarit 7 ja 8–9 kirjoihin, joissa molemmissa sarjoissa on useita eri tekijöitä.

4.1 Alakoulu

Soi 1-6 -kirjasarja on koottu realistiseksi ja selkeäksi kokonaisuudeksi, jota tukee Opettajan vinkkipankin lisäksi siihen kuuluvat Komppi CD, Laulu CD ja Kuuntelu CD. Soi 1-2 kirjan alkupuheessa mainitaan, että nämä kaikki auttavat opettajaa siirtymään pois pianon takaa käytännön laulun ja soiton ohjaamiseen. (Mikkonen, Räsänen, Salminen 2010, 6.) Kukapa ei muistaisi klassista tilannetta, jossa musiikinopettaja hautautuu pianon taakse ja päättyy lopulta laulamaan yksin oppilaiden puuhattessa pääosin jotakin aivan muuta.

Valitsin tämän kirjasarjan, koska se on musiikinkirjojen uusimmasta päästä ja monessa peruskoulussa juuri tällä hetkellä käytössä. Se, että se on uusi kirjasarja, voi mielestäni vaikuttaa laulun asemaan ja siihen annettuun ohjeistukseen. Omien kokemuksieni pohjalta laulunopetukseen panostetaan nykyään enemmän kuin esimerkiksi omassa lapsuudessani. Mainittakoon myös, että pari vuotta sitten ilmestyi aivan uusi musiikin kirjasarja Saa Laulaa (Arola, Honkanen, Huttunen, Jokelainen, Koskela, Marttila 2011), joka jo nimensäkin puolesta kannustaa laulamiseen ja sen opettamiseen. Tähän kirjasarjaan en puutu tässä sen enempää.

Ensimmäisillä luokilla laulunopetuksessa keskitytään tuttuihin, helposti opittaviin lauluihin, joiden avulla oppilaita saadaan rohkaistua laulamisen aloittamiseen. Laulujen ohella tutustutaan erilaisiin ääniharjoituksiin jotka johtavat terveempään ja vapaampaan äänenkäyttöön. Myös äänenavausten käyttämisestä ehdotetaan. Lauluasento ja resonointi jätetään myöhemmille luokille, mutta niihin pyritään kiinnittämään huomiota jo ensimmäisistä hetkistä lähtien, jotta ne olisivat myöhemminkin automaattinen osa laulamista. Oman äänen arvostamista ja sen tärkeyttä yhteislaulussa korostetaan (Mikkonen ym. 2010, 6.)

Oman huomioni kiinnitti erityisesti se, että omaa ääntä kehoitetaan arvostamaan, myös yhteislaulutilanteissa. Mielestäni samaan henkyykseen tulisi muistaa sanoa, että laulaminen on opittava taito, jossa kaikki voivat kehittyä. Näinkin arkipäiväinen asia ei ole kaikille itsestäänselvyys, minkä huomasin tehdessäni musiikinopettajan sijaisuutta. Suurin osa oppilaista ja jopa aikuiset eivät olleet tiedäneet, että laulamista ja omaa ääntään voi kehittää ja sen ongelmia korjata. Lapsille oma äänenkäyttö on vielä luontevaa ja sitä tulisi ylläpitää, jotta tulevaisuuden ääniongelmat voitaisiin minimoida ja ehkäistä.

Soi 1-2 Opettajan vinkkipankissa laulun opettamiselle on pyhitetty kokonaan oma osionsa. Sen johdannossa muistutetaan, että laulaminen voi olla lapselle ja monelle aikuisellekin hyvin henkilökohtainen tapahtuma ja tärkeintä on löytää rento ja vapaa ilmapiiri. Laulaminen ei saa olla velvollisuus eikä pakottamista tulisi käyttää koskaan. Rohkaiseminen ja kannustaminen ovat avain mielihyvään ja positiivisiin kokemuksiin. Mukaan tarvitaan myös hiukan uteliaisuutta ja kokeilevuutta, jotta jokainen lapsi saa mahdollisuuden kehittää rohkeuttaan laulaa. Opettajaa kehoitetaan kertomaan lapsille, miten laulu erotetaan puheesta ja että esimerkiksi huutaminen voi aiheuttaa pysyviä haittoja äänelle. Yhteishenkeä ja turvallisuuden tunnetta pyritään pitämään yllä yhteislauluilla, jotka vapauttavat estoista ja alentavat kynnystä laulamiseen. (Mikkonen ym. 2010, 75.)

Samassa ”Laulun opettaminen” –osiossa annetaan myös konkreettisia esimerkkejä, miten laulamiseen ja esimerkiksi uuden laulun opettelemiseen voitaisiin valmistautua. On hienoa, ettei laulun opettaminen jää vain teoria-asteelle tai ympäröiviksi neuvoiksi. Äänenavaukseen ja lauluun valmistautumiseen annetaan muun muassa seuraavanlaisia vinkkejä (Mikkonen ym. 2010, 75):

- Lauluun voidaan orientoitua esimerkiksi sadun, leikin tai liikkumisen avulla
- Äänellä voidaan leikitellä ennen varsinaista laulamista, esimerkiksi matkia eläinten ääntelyä tai kuvata tunnetiloja
- Mielikuvien käyttö esimerkiksi oikeanlaisen hengityksen opettelemisessa, esimerkiksi pienen koiran läähätyksen matkiminen

Myös laulun opettamistapoihin annetaan konkreettisia vinkkejä. Lähes aina uuden laulun opettelu aloitetaan sillä, että se kuunnellaan läpi kokonaan joko opettajan soittamana ja laulamana tai käyttämällä Laulu CD:tä. (Mikkonen ym. 2010, 76.) Mielestäni on hyvä antaa oppilaille kuuntelemisen yhteyteen jokin tehtävä, esimerkiksi hyräillä mukana tai miettiä sanojen tarkoitusta. Olen itse huomannut, että oppilaiden keskittymiskykyä on vaikea pitää yllä pelkästään kuuntelemisella jolloin lapset usein alkavat jutella tai tehdä muuta asiaan kuulumatonta.

Laulun opettamistavat jaetaan kolmeen osaan: kokonaismenetelmä (toiselta nimeltään luonnollinen menetelmä), jäljittely- eli kaikumenetelmä ja graafisen merkinnän menetelmä. Kokonaismenetelmän avulla lapsi oppii laulun kuuntelemalla ja tulemalla vähiten mukaan. Kokonaismenetelmän avulla pieninkin lapsi oppii uusia lauluja ja se onkin varmasti ensimmäinen ja tutuin tapa opettaa laulua. Jäljittely- eli kaikumenetelmässäkin laulu kuunnellaan ensin kokonaan läpi ja sen jälkeen opetellaan esimerkiksi säe kerrallaan. Opettaja voi esimerkiksi laulaa säkeen läpi, jonka jälkeen oppilaat toistavat sen. Kolmas eli graafisen merkinnän menetelmä perehtyy nuottikuvan tutkimiseen ja melodialinjan kaarroksiin: nouseeko melodia, laskeeko vai pysyykö se paikoillaan. Laulun oppimisen jälkeen voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi artikulaatioon, rytmiseen selkeyteen, fraseeraukseen tai dynaamisiin vaihteluihin. (Mikkonen ym. 2010, 76.)

Laulunopetusta jatketaan 3-4 -luokilta varovaisesti ilman monimutkaisia, vaativia tai pahimmassa tapauksessa äänelle haitallisia äänenavausharjoituksia. Painotus keskittyy edelleen satujen ja mielikuvituksen avulla tapahtuvaan omaan kehoon, ryhtiin, ääneen ja sen resonanssiin tutustumiseen. (Ruodemäki, Ruoho, Räsänen, Salminen 2008, 6.)

Omalla kohdallani olen huomannut, että peruskoulun alimmilla luokilla olevat lapset lähtevät useimmiten innoissaan mukaan oman äänen etsimiseen, jos se on hauska ja motivoivasti esitetty. Lämmittelevät laululeikit, joihin sisältyy kehorytmejä tai liikuntaa, saavat lähes aina

hyvän vastaanoton. On kuitenkin tärkeää, että laululeikkien ja/tai -harjoitusten ohella kerrotaan, mistä asiasta on kyse ja miksi tällaista harjoitellaan. Lapsille on tärkeää myös painottaa sitä, että laulamissa, kuten muussakin musisoinnissa, virheitä ei tarvitse pelätä ja kaikki oppivat omalla tavallaan ja ajallaan.

Soi 3-4 –kirjassa on edelleen täysin oma osionsa laulun opettamiselle. Laulamiseen lähdetään hauskojen äänenavausharjoitusten kautta ja opettajan vinkkipankissa korostetaan, että laulunopetuksen on oltava innostavaa ja kannustavaa, koska laulu alueena on hyvin henkilökohtainen ja kielteiset kommentit voivat jäädä kummittelemaan lapsen mieleen iäksi. Laulamisen kynnystä yritetään madaltaa ja äänenkäyttöä opettaa ”ikään kuin vahingossa” leikin, kokeilun ja etsinnän kautta. Yhdessä laulamista korostetaan edelleen myös identiteetin ja yleisen äänenkäytön kehittämisen kannalta. Äänenavauksen tärkeyttä korostetaan ja sen muodostamiseen annetaan konkreettinen esimerkki, jonka mukaan edetä. Kirjassa on oma osionsa ”Seireenin salaisuus”, joka tarinamuodossa johdattaa laulajat hyvään lauluasentoon, resonanssin etsimiseen ja perushengitykseen. (Ruodemäki ym. 2008, 51, 56.)

Ylemmillä luokilla Soi 5-6 –kirja jatkaa siihen, mihin aikaisemmin on jääty kohti tiedostavampaa äänen ja kehon hallintaa. Laulamisen mahdollisuuksiin tutustutaan rentoutumisella, luovuudella, heittäytymisellä ja hengityksen harjoittamisella. Kappaleet on valittu sopimaan varhaisnuorten elämään ja niiden pitää tuntua oikealta musiikin tekemiseltä. Itse pidin erittäin tärkeänä lausetta ”--- samalla rohkaistaan oman lauluäänän arvostamiseen.” (Ruodemäki, Ruoho, Salminen 2009, 6.) Oman lauluäänän ja sen kehittämisen ohella on oleellista muistuttaa lapsia niinkin yksinkertaisesta asiasta kuin että omaa ääntään ja laulamistaan voi kehittää. Myös se, että jokaisella on omanlainen tapansa laulaa on hyvä huomio muistettavaksi. Kaikkien tarvitse olla siinä täydellisiä tai kaikista ei tarvitse tulla ”Idolseja”.

Soi 5-6 –kirjassa laulamiseen ja sen opettamiseen on keskitytty hieman vähemmän kuin aiemmissa osissa. Laulamiselle on aukeaman kokoinen osionsa ”Laulutalo”, jossa rentous, hengitys, resonanssi ja artikulaatio kasataan yhdeksi laulajan taloksi. Osiossa kerrataan aikaisempien kirjojen hengitys- ja rytyharjoituksia ja viedään niitä hieman pidemmälle. Harjoitukset tapahtuvat kokeilemisen ja tunnustelun kautta. Yhtenä ohjeena on esimerkiksi yrittää keho mahdollisimman jännittyneenä ja sitten korjata asento ja yrittää laulaa uudestaan ja verrata näiden eroa. (Ruodemäki ym. 2009, 60-61.)

On ymmärrettävää, että laulun opetus jää ylemmillä luokilla hieman vähemmälle, kun mukaan tulevat bändisoittimet, musiikin historia, musiikkityylit, Euroviisut ja niin edelleen. Kappaleetkin vaihtelevat kansanlauluista räppäämiseen ja Iron Maidenista somalialaiseen populaarimusiikkiin. Jopa ammattilaulajalla olisi tiukat paikat tällaisen kappalekavalkaadin edessä. Kuitenkin esimerkiksi luovaan äänenkäyttöön kannustetaan kirjassa joikujen ja rohkeiden improvisointi- ja äänimaisemaharjoitusten avulla. Onpa mukaan eksynyt jopa beatboxingiakin. Konkreettisten ohjeiden avulla laulunopetuksesta on tehty mahdollisimman helposti lähestyttävä ja motivoiva alue opettajan ja oppilaiden laulutaidoista riippumatta. Tämän paketin perusteella laulunopetuksen pitäisi olla helppoa ja motivoivaa sekä opettajalle että oppilaalle.

4.2 Yläkoulu

Yläkoulun puolelta tarkastelen kirjoja *Musiikin Mestarit 7 Opettajan opas* (Evijärvi, Nikander, Oksanen 2004) ja *Musiikin Mestarit 8-9 Opettajan opas* (Hyyppä, Kangas, Suomela 2010). *Musiikin Mestarit* –kirjasarjaan kuuluu opettajan oppaan lisäksi oppilaan kirja ja äänitteet. Sarjan lähtökohtana on kokonaisvaltaisen musiikin oppimisprosessi, jossa taidot opitaan toiminnan kautta musisoimalla, kuuntelemalla ja musiikillisen keksinnän avulla. Materiaalit on koottu mahdollisimman ajattomaksi ja toimivaksi ja ne pohjautuvat käytännön opetustyössä hankittuihin kokemuksiin. Yläkoulun puolella kerrataan aikaisemmin opittuja taitoja ja syvennetään musiikillista osaamista. Laulaminen, soittaminen, liikkuminen ja kuuntelu liittyvät musiikin osa-alueina tiiviisti toisiinsa ja niitä yhdistämällä ja harjoittelemalla saadaan luotua pitkäjänteisiä opetusprosesseja ja kehitettyä musiikillisia taitoja. (Evijärvi ym. 2004.)

Päällisin puolin *Musiikin Mestarit 7 Opettajan opas* sisältää paljon ohjeita soittamiselle, liikkumiselle ja rytmien opettelulle. Bändisoittimille on jokaiselle oma osionsa ja uskon, että tunneillakin niiden opettelemiseen kuluu suurin osa ajasta. Seitsemännellä luokalla erityisesti murrosiän tuoma äänenmurros on usein isossa roolissa oppilaiden elämässä. Kirjan osassa ”ihmeellinen ihmisääni” paneudutaan äänen eri ominaisuuksiin ja leikkien avulla koetellaan oman ääni-ilmaisun rajoja hauskasti mutta turvallisesti. Osiossa mainitaan, että laulamisen lähtökohtana on, että oppilas oppii käyttämään ääntään kuuluvasti, selkeästi ja ilmeikkäästi. Perään muistutetaan, että vaikkei oppilas osaisikaan laulaa puhtaasti, ei se tarkoita etteikö hän voisi olla musikaalinen. Rytmikkäiden riimilorujen avulla oppilaita rohkaistaan, jopa

”narrataan” käyttämään ääntään ja ylittämään omia rajojaan. Harjoituksissa muun muassa ilmeillään, harjoitellaan äänen väriä ja riimitellään runoja. Kaikki harjoitukset tapahtuvat ryhmässä ja kaikki tekevät harjoitukset samaan aikaan. (Evijärvi ym. 2004, 31.) Harjoitukset vaikuttavat hauskoilta, rennoilta ja luokan yhteishenkeä kohottavilta. Niissä harjoitetaan ääntä monipuolisesti, kuitenkin laulamatta. Se, että ne tehdään yhdessä, korostaa sitä ettei kenenkään tarvitse ”nolata itseään” yksin tai joutua naurun kohteeksi.

Laulut on valittu pop-henkisiksi, ajankohtaisiksi ja varmasti seitsemäsluokkalaisia miellyttäväksi, mutta kuitenkin hyvin monipuolisiksi. Mukaan on otettu osiot myös esimerkiksi suomalaiselle iskelmälle ja runolaululle. Runolaulu-osiossa kerrotaan lyhyesti, mistä siitä on kyse ja kehoitetaan oppilaita osallistumaan yhteislauluun ”omalla luonnollisella äänellään” sekä keksimään uusia säveliä, sanoja ja liikkeitä (Evijärvi ym. 2004, 100.) Iskelmä-osiossa kitaran säestyksellä opetellaan muun muassa Toivo Kärjen ja Reino Helismaan hittejä. Opettajan oppaassa lauluun ei anneta sen kummemmin erikseen ohjeita. Lauluun viitataan usein ohjeilla ”laulun säkeiden järjestystä voi vaihtaa...” ja ”säkeitä voi jakaa laulettavaksi eri laulajille...” (Evijärvi ym. 2004, 125.) Uskon, että seitsemännellä luokalla murrosikä ja äänenmurros ovat suurina vaikuttajina laulunopetuksessa ja siihen suhtautumisessa. Tavoite tietenkin olisi, että äänenmurroksesta huolimatta oppilaat kokisivat laulamisen miellyttäväksi ja motivoivaksi. Tämän takia asiasta puhuminen ja sen käsittely musiikintunnilla olisi tärkeää.

Musiikin Mestarit 8-9 Opettajan opas (Hyypä, Kangas, Suomela 2010) on tekijöidenkin alkupuheen mukaan aikamoinen tiiliskivi. Se jakautuu kahteen osaan: kirjan lukuihin liittyvään lisämateriaaliin ja kalvopohjiin sekä sovituksiin, jotka on tehty musisoinnin avuksi. Uutena liitteenä on kirjan lopussa arviointia helpottava ”musapassi”, jonka voi tulostaa ja antaa oppilaalle täytettäväksi. Se sisältää muun muassa omat itse arviointi osiot laulamiseksi, liikkumiseksi, soittamiseksi ja kuuntelulle, joissa oppilas voi kirjata ylös tunnilla oppimiaan ja tekemiään asioita.

Kirjan alussa on osio ”vinkkejä äänenkäytön ja laulun harjoittamiseen”, jossa heti ensimmäiseksi mainitaan, miten tärkeää on totuttaa oppilaat äänen lämmittämiseen aivan samalla lailla kuin soittimen virittäminen. Sen pitäisi kuulua musiikintunnin rutiineihin. Kirjoittajat kehottavat käyttämään lyhyitä ja vaihtelevia äänenavausharjoituksia oppilaan äänen väsymisen välttämiseksi. Ilmaisuharjoitusten avulla luokka voi rohkaistua laulamaan ja esiintymään kokonaisvaltaisemmin. Myös perinteisiin äänenavauksiin annetaan ohjeita.

Esimerkiksi, miten oppilasta voi auttaa löytämään korkeampiakin säveliä keventämällä ääntään tai olematta painamaan ääntä laulettaessa matalammalta. Mielikuvien käyttöön rohkaistaan, jos opettaja itse tietää, mihin niillä pyritään. Yksinkertaisia ja hauskoja kaanoneita ja lauluja voi käyttää äänenavauksen alussa ja lopussa piristämään tunnelmaa – äänenavaus voi olla samalla hauskaa ja hyödyllistä. Kirjoittajat painottavat, ettei laulaminen saa koskaan olla suorittamista ja että esimerkiksi oppilaiden pitäisi antaa myös liikkua vapaasti ja harjoitella täydellistä läsnäoloa esiintymisen parantamiseksi. Äänenmurroksesta muistutetaan, että sen aikana toimitaan äänen ehdoilla, mutta silloin voi kuitenkin laulaa normaalisti. Lauluja kehoitetaan transponoimaan, mikäli valitut sävellajit tuntuvat hankalilta. Opettajan tehtävä olisi tehdä itsensä mahdollisimman nopeasti ”tarpeettomaksi”, jotta oppilaat voivat ottaa enemmän vastuuta laulamisestaan ja oppia kuuntelemaan toisiaan. Laulu kehoitetaan ottamaan mukaan rutiinina ja totuttaa luokka siihen, että kaikki laulaa – niin tytöt kuin pojatkin. Innokkaiden laulajien on mahdollista myös suorittaa lauludiplomi. (Hyypä ym. 2010, 7–8.)

Kirjassa käydään läpi musiikin eri tyylejä jazzista bluegrassiin, kantriin ja folkiin. Kirjassa on vinkkejä myös laulun fraseerukseen ja tulkintaan. Esimerkiksi jazz-laulun opettamiseen mainitaan muutama tyylille ominainen piirre, kuten fraasien alkaminen joko myöhässä tai etukäteen sekä keskittyminen siihen, mitä laululla halutaan kertoa. (Hyypä ym. 2010, 26.) Laulun tulkintaan ja tekstin analysointiin annetaan muitakin harjoitusesimerkkejä, kuten erilaisten tunnetilojen kokeileminen laulaessa ja kappaleen sanoman sisäistäminen tekstin tarkan analysoinnin avulla (Hyypä ym. 2010, 153.) Esiintymistilanteeseenkin on mainittu muutama ohje. Lauluesityksen parantamiseksi on ehdotettu tekstin ulkoa opettelemista eli laulamista ”by heart” ja kappaleen sanomaan keskittymistä. Kirjassa mainitaan ohjeita myös lavalla ja esiintyjän roolissa olemiseen, muun muassa yleisön kohtaaminen, lavalla liikkuminen ja esiintymisestä nauttiminen ”täysillä siinä hetkessä”. (Hyypä ym. 2010, 157.) Samat ohjeet löytyvät myös oppilaan kirjasta. Luulen, että yläkouluikäisille juuri tällaiset esiintymisohjeet ja laulun tulkintaan liittyvät ohjeet ovat tärkeämpiä ja mielekkäämpiä kuin tarkat ja monimutkaiset äänenavaukset tai -harjoitukset. Niitä yhdistämällä ja yhdessä käyttämällä yläkouluikäisetkin voidaan saada motivoitumaan laulusta ja parantamaan äänenkäyttöään.

Maailmanmusiikki-osiossa (Hyypä ym. 2010, 64–111) jokaisen musiikkityylin kohdalla mainitaan sille ominaisia laulupiirteitä ja -tyylejä. Laulamislle on omistettu oma

kappaleensa ”Äänen monet mahdollisuudet” (Hyypä ym. 2010), jossa käydään tiivistetysti läpi länsimaisen kulttuurin muutamia äänenkäyttötapoja musiikkityylin mukaan. Taidelaulun kohdalla kerrotaan, että ääni-ihanteet vaihtelevat hyvin paljon eri aikakausina kirkkolaulun säestyksettömästä yksinlaulusta bel canto –laulun tasaiseen ja kauniiseen äänenmuodostukseen. Populaarimusiikista muistutetaan, että äänen ilmaisukyky ja laulajan persoona ovat isossa roolissa. Mikrofonin käyttö takaa laulajalle lähes rajattomat mahdollisuudet äänenkäytön ja ilmaisun suhteen. Nuottikuva on aina vain viitteellinen ja tyylille on ominaista melodian koristelu, muuntelu ja fraseeraus. Samassa yhteydessä lausutaan muutama sananen myös rock-laulusta, rapista ja jazz-laulusta. Kansanmusiikissa äänenkäyttöön vaikuttaa se, missä tilanteessa sitä käytetään, esimerkiksi ulkona äänen tarvitsee kantaa kauas. Myös kurkkulaulu ja itkuvirret on lyhyesti selitetty. (Hyypä ym. 2010, 140–141.)

”Ääni ja ilmaisu – ilo ja rohkeus” –kappaleessa annetaan (Hyypä ym. 2010, 142–149) ideoita lämmittelyyn ja äänenavaukseen. Äänenavaus- ja lämmittelykappaleiksi ehdotetaan helppoja, yksinkertaisia lauluja esimerkiksi Do-Re-Mi tai afrikkalaiset laulut, joihin voi liittää liikkeitä, tunnetiloja, venyttelyä ja niin edelleen. Osista löytyy esimerkit myös rentoutumis-, hengitys- ja artikulaatioharjoituksiin. Äänenavauksille on valittu esimerkeiksi muutama kappale, johon ehdotetaan liitettävien liikkeitä. Erittäin hyvä ohje löytyi alaotsikon ”Anna palaa” alta:

” Hyvä laulaja laulaa omalla äänellään vapaasti ja luonnollisesti eikä yritä matkia muita. Se, mikä tuntuu hyvältä kurkussa, on yleensä oikein. Laulaminen lähtee liikkeelle ilmaisutarpeesta, halusta kertoa tarinaa. Se on mahdollisimman aidosti koettujen tunteiden jakamista muiden kanssa”. (Hyypä ym. 2010, 149.)

Kyseinen ohje ei kuitenkaan löydy oppilaan kirjasta , mikä on hieman harmillista. Murrosiän parissa taisteleville epävarmoille oppilaille ei voi mielestäni tarpeeksi painottaa sitä, että laulamisen ei tarvitse olla pakkoa, sen pitäisi olla mukavaa, hauskaa ja vapauttavaa puuhaa, jonka jokainen tekee omalla tavallaan, omilla taidoillaan.

5 LAULU PERUSKOULUN OPPIAINEENA

5.1 Laulun asema

Lappalainen (2007) on tutkinut laulun asemaa Jyväskylän peruskouluissa. Hänen haastattelutuloksistaan käy ilmi, että laulun asema Jyväskylän peruskouluissa on melko hyvä. Laulamisen määrää ja yhdessä laulamisen perinnettä on nimenomaan pyritty nostamaan. Osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että laulamisen suosio on vaihtelevaa ja laulua pitäisi olla kuitenkin vielä enemmän koulun musiikintunneilla. Osan mielestä laulun asema ja erityisesti lauluinto oppilaiden kesken on laskussa ja että yleisesti ottaen koulussa ja Suomessa voitaisiin laulaa enemmän. Yleinen mielipide olikin, että laulua on liian vähän ja siihen saisi entisestään yrittää panostaa enemmän. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että laulun vähyys voi johtua liian tiukasta tuntijaosta ja siitä, että musiikintunteihin kuuluu niin paljon muutakin kuin laulamista – se on vain yksi työtap. Lauluinnokkuuden haastateltavat opettajat kertoivat olevan heikohko tai ”ihan hyvä”. Luokkakohtaisia eroja innokkuudessa nähtiin paljon. Lauluinnokkuuden vähyys laitettiin sen piikkiin, että sitä yksinkertaisesti harrastetaan liian vähän sekä kotona että kouluissa. Yläkouluiässä tosin murrosikä alentaa laulumotivaatiota ymmärrettävästi etenkin pojilla. (Lappalainen 2007, 85–87.) Omien kokemuksieni pohjalta olen samaa mieltä Lappalaisen tutkimustulosten kanssa siitä, että laulua saisi olla ja siitä pitäisi puhua enemmän peruskoulun musiikintunneilla. Olen huomannut, että yleisesti ottaen lauluinto ja –motivaatio on etenkin alakoulun puolella kohdillaan, kaivattaisiin vain lisää ohjeistusta ja apua laulamiseen ja sen harjoitteluun.

Numminen (2005) harmittelee, että laulamisen suosio näyttää olevan hiipumassa. Yhtenä päätekijänä hän arvelee olevan muun muassa korkeatasoiset äänitteet, joista on pitkän prosessin tuloksena poistettu kaikki virheet ja säröt. Äänitteet luovat mielikuvan täydellisestä suorituksesta, johon on miltei mahdotonta päästä elävän elämän tilanteissa. (Numminen 2005, 259–260.) Hän heittää väitöskirjansa esipuheessa ehdotuksen, että laulun avulla olisi myös mahdollista nostaa musiikin asemaa koulussa, joka on marginalisoitunut yhä enemmän. ”Jos lähdetäisiinkin siitä, että jokainen oppii laulamaan – ja sitten laulettaisiin. Se on hauskaa ja tarjoaa hienoja yhdessä tekemisen mahdollisuuksia” (Numminen, 2005.) Mielestäni Numminen osuu tässä naulan kantaan: musiikintunneilla ei voi korostaa liikaa sitä, että laulamista voi opetella, kaikki oppivat ja kaikki pystyvät laulamaan. Rohkea ja kannustava

ilmapiiri antaa oikeanlaiset avaimet kokonaisvaltaiselle musiikin oppimiselle ja itsensä ilmaisulle, myös laulun avulla.

Laulun huono asema koulussa tai yleisesti ottaen maassamme ei ilmeisesti ole uusi ongelma. Siukonen (1924) tokaisee: ”laulu on huonoimpia ja vähäpätöisimpiä oppiaineita. --- se on lukujärjestyksessä melkein aina päivän viimeinen tai joku ylimääräinen tunti.” Hän kertoo, että oppikoulussa kolmannelta luokalta lähtien laulu muuttuu vapaaehtoiseksi aineeksi ja sen harrastaminen ei asianomaiselle ole eduksi vaan päinvastoin. Koulun lisäksi hän mainitsee kodin halveksivan laulua, sen opetusta ja jopa laulunopettajia. Joskus jopa muut opettajat suhtautuvat laulunopetukseen aliarvioivasti. Laulun vapaaehtoiseksi muuttaminen johtaa siihen, että siihen osallistuvat vähenevät merkittävästi. Kuitenkin koulun yleisiin juhlatilaisuuksiin halutaan ja vaaditaankin musiikkiesityksiä: laulusta muodostuu tällöin ainut oppiaine, joka asetetaan suuren yleisön eteen kuultavaksi ja arvioitavaksi. (Siukonen 1924, 8–9.) Vaikkakaan kansakoulu ei ole enää ajankohtainen laitos maassamme, Siukosen viimeinen kommentti laulun laittamisesta suuren yleisön eteen arvioitavaksi pitää edelleen hyvin paikkansa. Mitä olisikaan koulujen joulujuhla ilman Hoosiannaa ja kevätjuhla ilman Suvivirttä?

Auvisen (2009) tutkimustulosten mukaan laulun asema on heikentynyt huomattavasti. Hänen haastateltaviensa mielestä laulu hukkuu nykyään musiikintunnilla asiapaljouteen ja soittamisen sekaan. Sen kuitenkin nähtiin olevan luontevin tapa suurimmalle osalle ihmisistä ilmaista omaa musikaalisuuttaan. Yhden haastateltavan mukaan taito- ja taideaineet ovat jopa niin huonossa asemassa kouluissa, että ”suunta voi olla vain ylöspäin”. Lauluintoon vaikuttaviksi asioiksi listattiin muun muassa populaarikulttuuri, median tarjonta, luokkatoverit, opettajan kannustus, opettajan oma asenne laulamiseen ja esillä olevat artistit ja bändit. (Auvinen 2009, 42–43.) Samoja asioita on listattu muissakin tutkimuksissa, joissa on etsitty lauluintoon vaikuttavia tekijöitä.

Laulun aseman nähdään olevan tällä hetkellä huono, jopa niin huono, että se on saavuttanut niin sanotusti pohjan. Huolestuttavaksi näen sen, että vaikka nykyajan tutkimuksissa monissa mainitaan, että laulun asema on ennen ollut parempi, vanhat lähteet viime vuosisadan alkupäästä ja puolesta välistä puhuvat sitä vastaan – laulun asema nähtiin jo silloin aliarvostetuksi, sekä koulussa että kotona. Muutamien 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten mukaan oppilaiden lauluinto olisi kuitenkin erittäin hyvä. Olisiko laulu vihdoin nostamassa hiljalleen päätään ja pääsemässä arvoiseensa asemaan?

5.2 Opettajaan kohdistuvat odotukset

Aikuiset toteavat usein olevansa laulukyvttömiä tai epämusikaalisia. Pahimmillaan tällaisen henkilön lapsuudessa joku on tuominnut heidät laulukyvttömiksi, ja he ovat kasvaneet uskomaan siihen. Totuus on, että vain muutamalla prosentilla on jokin lääketieteellinen ongelma, joka vaikuttaa äänielimistöön ja näin vaikeuttaa laulamista. Suurin syy laulutaidottomuuteen on kokemuksen ja laulamaan rohkaisun puute. Varhaislapsuudessa kodin asema on hyvin tärkeä, myöhemmin se siirtyy opettajalle, jonka tulisi ottaa lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet huomioon laulunopetuksessa. (Pihkanen 2011, 23.) Saraste (2006) myötäilee ja toteaa, että keski-ikäisissä on liian monia, joiden lauluinto on lopahtanut kansakoulun opettajan kommentteihin laulutaidottomuudesta. Kansakoulussa oli joskus tapana laittaa jotkut laulamaan yksin koko luokan edessä, ja monen kohdalla tällaisista kokemuksista voi syntyä todellinen trauma. Nykyään ei enää yleensä pakoteta laulamaan yksin luokan edessä, mutta musiikinopettaja voi silti – ainakin tiedostamattaan – pitää ”väärin” laulavia menetettyinä tapauksina. Tämä heijastelee musiikin opetuksen yleistä ilmapiiriä, joka on alettu ymmärtää yhä enemmän taito- ja tekniikkalajina, jota harjoitellaan päämäärätietoisesti. Harvat opettajat muistavat ottaa huomioon sen, että musiikki on nimenomaan tunneilmaisun väline. (Saraste 2006, 125.)

Ingman (1952) on sitä mieltä, että täysin laulutaidottomia tai sävelkorvattomia yksilöitä tuskin maassamme on enempää kuin muuallakaan; ne ovat harvinaisia. Sen sijaan hän näkee laulutaidottomuuden tai –innottomuuden johtuvan yksinkertaisesti harjoituksen puutteesta tai haluttomuudesta, joka on taas suoraan kytköksissä ympäristöön, ennakkoluuloihin ja opetuksen heikkoon tasoon. (Ingman 1952, 6.) Numminenkin (2005, 261) myötäilee, että laulamisen mahdollisuuksia ei ole osattu hyödyntää kouluissa kovinkaan hyvin. Tilanne ei hänen mielestään tule paranemaan ellei laulamisen ja sen opettamisen lähtökohta ole se, että laulamaan oppii harjoittelemalla ja laulutaitoaan voi aina kehittää.

Ingman (1952) on todennut yli puolivuosisataa sitten, että opettajan yksi tärkeimmistä tehtävistä on laulutehtävän valitseminen, sillä se on ainoa mahdollinen kasvatuksellinen lähtökohta: valinta vaikuttaa laulun myönteisen tunnevireen herättämiseen. Mitä passiivisempi luokka, sen tärkeämmäksi laulun valinta osoittautuu. Siinä epäonnistuminen voi muodostua laulunopetukselle kohtalokkaaksi. Oikeanlaisen laulun valitseminen asettaa opettajan sekä musiikillisten että pedagogisen ja psykologisen arvostelukyvyn koetukselle.

Opettajan tehtävänä on herättää lapsessa laulamisen halu, erityisesti aivan lauluopetuksen taipaleen alussa. Tämä onnistuu sillä, että lapsi saa laulaa sitä, mikä häntä välittömästi kiinnostaa hyötyyn tai opettavaisuuteen vielä katsomatta. Vasta kun laulaminen tuntuu oppilaalta mukavalta ja ”laulamisen halu on herätetty”, voidaan edetä johonkin muuhun suuntaan. Opettaja löytää tällaisia lapsille mieleisiä lauluja kyllä kaikista laulukirjoista, ”jos vain hänellä itsellään on samaa luonnollisen elämänsykinnän tarvetta, jos hän itse pystyy eläytymään yhdessä lasten kanssa siihen, mikä meissä kaikissa on perusinhimillistä, ikuista lasta, ’leikkivä ihminen’”. Tämän lisäksi opettajan tulisi jatkuvasti huolehtia oman lauluvarastonsa päivittämisestä ja uusiin lauluihin tutustumisesta. (Ingman 1952, 45–49.)

Ingman (1952) tiivistää *Laulukoulu* –kirjansa alkusanoissa osuvasti: ” Se mielipiteiden kirjavuus ja keskinäinen ristiriitaisuus, joka kuvastuu meillä käytössä olevista laulunopetusmenetelmistä, on omiaan hämmentämään omalle polulleen hakeutuvaa nuorta opettajaa. Mikä on oikein, kuinka on opetettava?”. Hän jatkaa samasta aiheesta, että opettajan olisi omattava hyvien taitojen lisäksi runsaasti kärsivällisyyttä ja intoa ”pitkän matkan varrelle”. Laulunopettajan työ on hänen mielestään raskasta ja voimia kysyvää, mutta heti perään hän lohduttaa: ” --- mutta tuskinpa minkään muun aineen alalla myöskään tulokset palkitsevat niin kauniilla tavalla opettajaa.” (Ingman 1952, 6.) Vaikkakin Ingmanin opas on 1900-luvun puolesta välistä ja ohjeet muotoiltu sekä hyvin suorasti, joskus jopa käskävästi ja sanavalinnat tuntuvat 2010-luvun lukijalle vanhahtavilta ja vaikeilta, en näe mitään syytä, miksi itse tieto olisi vanhentunutta. Samat asiat mainitaan edelleen – reilu 60 vuotta myöhemmin – opetussuunnitelmissa, opettajan oppaissa, tutkimusten tuloksissa ja opettajien puheissa.

Lappalainen (2007) toteaa tutkielmassaan, että opettajalla on merkittävä vastuu lasten laulattamisessa ja lauluperinteen ylläpitämisessä. Tutkimusten tulosten mukaan laulun määrä ja asema on hyvin paljon kiinni opettajan omasta harrastuneisuudesta ja mielenkiinnosta laulamiseen. Myöskin opettajankoulutuksessa laulun opetusta ei huomioida tarpeeksi: hänen mukaansa missään vaiheessa koulutusta ei harjoiteltu sitä, miten valita laulut, miten opettaa uusi laulu tai äänenkäyttöä tai miten huomioida oppilaiden äänenmurros laulunopetuksessa. Jokaisella opettajalla on tietenkin omat heikkous- ja vahvuusalueensa ja hän opettaa ymmärrettävästi niiden mukaan. (Lappalainen 2007, 85–87.) Onko laulu siis suurimmalle osalle opettajista heikompi taitoalue, jos se tutkimuksenkin mukaan jää helposti vähemmälle?

Toki opettajat painottavat opetuksessaan niitä alueita, jotka heille itselle tuntuvat mielekkäiltä.

Edellä mainittujen lähteiden perusteella laulunopettajan olisi ainakin omattava ja osattava seuraavanlaisia kykyjä, ominaisuuksia ja tehtäviä: innostuneisuus, oma motivaatio, lasten motivaation herättäminen, kärsivällisyys, musikaaliset, pedagogiset ja psykologiset taidot, lasten maailmaan eläytyminen, opetussuunnitelman toteuttaminen, oikeanlaisten tehtävien valitseminen, omien tietojen ja taitojen jatkuva päivittäminen ja niin edelleen. Lista jatkuisi loputtomasti. Päällisin puolin voidaan sanoa, ettei laulun opettaminen ole helppo tehtävä koulutetulle musiikinopettajallekaan. Pitäisikö laulun opettamiseen ja laulopedagogiikkaan perehtyä siis enemmän jo opettajankoulutuksessa vai jätetäänkö kaikki opettajan oman mielenkiinnon ja harrastuneisuuden varaan? Jo lähes sata vuotta sitten Siukonen (1924, 12) uskoo laulunopetuksen olevan vaikeaa ja tuomitsee opettajankoulutuksen: ”--- opettajavalmistuksen puutteellisuudesta ja kehnosta palkkauksesta on löydettävissä syitä laulunopetuksen surulliseen tilaan meillä.” Lähempänä tätä päivää Numminenkin (2005, 260) toteaa, että opettajankoulutuksessa tulisi olla mahdollista perehtyä paitsi omaan ääneen ja laulamiseen, mutta myös sellaisten lasten ohjaamiseen, joille laulu on epävarmaa ja vaikeaa. Saraste (2006) viittaa myös opettajankoulutukseen ja musiikin kokonaisvaltaiseen oppimiseen. Hänen mielestään musiikinopettajien koulutusta olisi arvioitava sillä silmällä, miten musiikki ja sen tekeminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti ihmiseen. Usein ammattitaitoinen opettaja huomaa, että oppilaalla on ongelmia, jotka haittaavat laulamista, mutta ei keksi niihin ratkaisua. ”Opettajalla ei ole sellaista koulutusta, jonka avulla hän pystyisi riittävän tarkasti analysoimaan oppilaan toimintaa tämän laulaessa”, Saraste painottaa. Opettajalta puuttuu yksinkertaisesti oikeat apuvälineet. (Saraste 2006, 126–127.)

Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen laitoksen uunituoreen opetussuunnitelman (OPS 2013-2015) mukaan musiikinopettajan koulutus tähtää yleissivistävään koulun musiikinopetukseen ja antaa taidolliset, tiedolliset, pedagogiset ja asenteelliset valmiudet opettaa musiikkia peruskoulussa ja lukiossa. Laulukursseja musiikinopiskelijalla on arvioidun viiden tutkintovuoden aikana kaksi: perusopinnoissa Laulu I ja aineopinnoissa Laulu II. Laulu kuuluu olennaisesti myös moneen muuhun kurssiin, kuten yhtyesoitto- ja kuorokursseihin, mutta opetussuunnitelmassa sitä ei tarkemmin mainita. Syventävissä opinnoissa ei ole mahdollista ottaa kursseja, joissa laulua tai sen opettamista harjoiteltaisiin. Laulu I -kurssin osaamistavoitteiden mukaan tulevan musiikinopettajan tulisi osata käyttää ääntään

instrumenttina, kyetä harjoittelemaan sekä ohjatusti että itsenäisesti, oppia omaa äänialuettaan ja asennoitua positiivisesti laulamiseen tärkeänä osana ammattitaitoaan. Laulu II kurssin mukaan musiikinopiskelija oppii tuntemaan ja harjoittelemaan tyyllisesti erilaista lauluohjelmistoa, harjoittelemaan itsenäisesti ja arvostaa laulamista työvälineenä ja oppilaille elävänä mallina olemisen näkökulmasta. (Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen OPS 2013-2015, 2–10.) Tämän ja omien kokemuksieni pohjalta kaikki tämä tähtää musiikinopettajan oman äänenkäytön vahvistamiseen ja rohkaisee sen käyttämistä työvälineenä – joka tietenkin on sekin erittäin tärkeä taito – mutta musiikinopettajan kykyyn opettaa laulua ei juuri puututa. Auvinen (2009) on tutkinut laulunopetusta Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa. Hänen haastateltaviensa mukaan kukaan ei muistanut saaneensa ohjausta laulun pedagogiikkaan opintojensa aikana. Tutkimuksesta käy ilmi, että laulutunneilla omasta opettajasta voi imeä vaikutteita ja käyttää niitä omassa työssään, mutta laulun didaktiikan ja pedagogiikan puuttuminen laulunopetuksesta nähtiin selvänä puutteena. Laulunopetuksen pedagogiikan tärkeys oli huomattu vasta työelämään siirtyessä. (Auvinen 2009, 36–37.) Laulupedagogiikkaa kaivattaisiin siis kipeästi Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen opetussuunnitelmiin, mutta nykyisen suunnitelman mukaan sitä ei ole siihen sisällytetty ja se tuntuu ainakin omalla kohdallani isolta puutteelta ammattitaidossani. Kuinka voin opettaa oppilaitani terveeseen ja vapaaseen äänenkäyttöön, kun en ole saanut siihen ohjausta? Opetus jää siis osin oman harrastuneisuuteni ja innokkuuteni varaan. Tässä on aihe, josta tarvittaisiin lisää tietoa ja tutkimusta ja tulevaisuudessa aion jatkaa tästä eteenpäin selvittämällä, mistä musiikinopettaja löytää tarvittavat laulupedagogiikan taidot, jotta voi toteuttaa perusopetuksen opetussuunnitelman määräämän laulunopetuksen.

6 POHDINTA

Laulaminen kiinnostaa ihmisiä: sitä harrastetaan, sitä kuunnellaan, sitä katsotaan televisiosta ja arvioidaan kotisohvalta. Sitä halutaan myös oppia. Ei välttämättä ammatin tai tähteyden takia, vaan siksi, että se toimii alkukantaisena tunteiden ja itseilmaisun välineenä. Laulaminen helpottaa oloa, piristää ja lievittää stressiä. Laulunopetus lähtee peruskoulun penkistä: jokaisella on jokin muisto – hyvä tai huono – musiikintuntien laulamisesta ja musiikinopettajan asennoitumisesta sen opettamiseen.

Valitessani aihetta laulunopetus tai sen opettamattomuus koulussa, takaraivossani häilyi oletus, että laulua ei opeteta tarpeeksi koulussa. Tutustuessani lähdemateriaaliin oletus vahvistui: monien tutkimustulosten mukaan peruskoulun musiikintunneilla laulunopetus jää vähemmälle kuin ennen. Taustalla on ollut erityisesti soitinmusiikin kasvava kiinnostus, opettajien tietämättömyys ja yksinkertaisesti ajanpuute. Paneutuessani lyhyesti musiikkiin oppiaineena ja sen historiaan, kriittiseksi taitekohdaksi muodostuu aika, jolloin oppiaine nimeltä laulu muuttui oppiaineeksi nimeltä musiikki. En kuitenkaan halua väittää, että lauluoppiaineen muuttaminen musiikiksi olisi ollut huono päätös, onhan peruskoulun tarkoituksena kuitenkin sivistää oppilaita ja opettaa heille musiikinkin saralta muutakin kuin laulutaito.

Tutkimuksessani käytin sekä uudempia lähteitä, että jo lähes sata vuotta vanhoja. Yllättävää oli, että niiden välillä ei juurikaan ollut eroa. Vanhemmissa oppaissa laulusta ja sen opetuksesta puhuttiin vain suoremmin, tiukemmilla sanavalinnoilla ja ohjeilla, kun uudemmissa käytettiin usein konditionaalimuotoja ja kehotuksia. Vanha sanonta ”ennen oli paremmin” ei aina pätenykään tutkiessani laulun asemaa: muutamassa vanhassa opuksessa sen todettiin olevan huono, sekä kotona että koulussa, ja pääsyyksi nähtiin silloinkin opetuksen heikko taso tai opettajan riittämättömyys. Ratkaisu siihen olisi yksinkertainen: opettajien kouluttaminen paremmiksi laulunohjaajiksi. Se tiedettiin jo 1900-luvun alussa ja tiedetään edelleen, mutta ainakaan omalla kohdallani ja omien tietojeni pohjalta näin ei ole vielä tapahtunut.

Samaan aikaan, kun toiset tutkimukset väittävät, että laulun asema rypee pohjamudissa eikä sitä opeteta tarpeeksi, opetussuunnitelmat ja oppimateriaalit puhuvat kuitenkin toista. Etenkin tutkimani opetusmateriaalit antoivat erittäin positiivisen kuvan laulamista ja mielestäni niiden pohjalta olisi jopa nuoren musiikinopettajan helppo lähestyä laulun opettamista. Onko laulu siis juuri nyt käymässä läpi vaihetta, jossa se nostaa päätään ja saavuttaa ansaitsemansa aseman? Etenkin se, että lapset suhtautuvat pääosin laulamiseen hyvin positiivisesti ja motivoituneesti, oli tulevana musiikinopettaja ja innokkaana laulajana hienoa kuulla. Musiikin opetussuunnitelmassakin laulamista pidetään tärkeänä osana ja lapsille halutaan opettaa tervettä äänenkäyttöä, muutenkin kuin laulamistaitoa ajatellen. Kuitenkin se, mitä musiikintunnilla opetetaan jää lopulta opettajan käsiin: opettajan omat mielenkiinnon ja harrastuksen kohteet vaikuttavat siihen, mitä hän haluaa opettaa. Jos laulaminen tuntuu opettajalle vaikealta ja epämiellyttävältä, ei hän varmastikaan halua keskittyä sen käsittelemiseen musiikintunneillakaan.

Tästä päästään aiheeseen musiikinopettajan koulutus: Tarjoaako musiikinopettajan koulutus tarpeeksi hyvät välineet oppilaiden terveen äänenkäytön opettamiseen? Miten musiikinopettajan koulutuksella voidaan taata, että tulevaisuudessakin lapset osaavat laulaa ja ovat siitä innostuneita? Laulopedagogiikan totaalinen puuttuminen musiikinopettajan koulutuksesta nähtiin selvänä puutteena. Ainakaan Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen uusimmassa opetussuunnitelmassa sitä ei ole lisätty, ja suunnitelma on tehty vuoteen 2015 asti. Aiheesta on jo tutkimuksia, miten musiikinopettajien oma koulutus ja siellä harjoiteltava laulunopetus vaikuttaa tulevaan työelämään ja ammattitaitoon. Opettajan koulutuksen laulunopetusta on käsitelty jo lähes sata vuotta sitten ja jo silloin sen arveltiin olevan avaintekijä, joka voisi nostattaa laulun asemaa ja siihen suhtautumista. Minua kiinnostaa laulun asema, ja mihin se on menossa. Onko se todella niin pohjamudissa, että ei ole muuta vaihtoehtoa kuin ylöspäin? Näissä merkeissä aion jatkaa tutkimustani eteenpäin ja selvittää, miten laulunopetus saataisiin takaisin opettajien ja oppilaiden suosioon ja näin parannettua maamme laulutaitoa ja äänenkäyttöä.

LÄHTEET

- Aalto, A., Parviainen, K. (1985). *Auta ääntäsi : Äänenkäyttäjän käsikirja* (5. painos). Helsinki: Otava.
- Auvinen, S. (2009). *Laulunopetus Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa ja sen suhde työelämään*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu.
- Evijärvi, P., Nikander, L., & Oksanen, T. (2004). *Musiikin mestarit. 7, opettajan opas*. Helsinki: Otava.
- Hyyppä, K., Kangas, P. & Suomela, M. (2010). *Musiikin mestarit. 8-9, opettajan opas* (3. painos). Helsinki: Otava.
- Ingman, O. (1952). *Laulun opetus*. Porvoo: WSOY.
- Jyväskylän Normaalikoulun musiikin opetussuunnitelma. Haettu 2.4.2013 osoitteesta https://www.norssi.jyu.fi/opetus-ja-opiskelu/opetussuunnitelma/ops_perusopetus/musiikki_ops.htm
- Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen opetussuunnitelma. Haettu 17.5.2013 osoitteesta <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/musiikki/oppiaineet/opsmka2013>
- Keravan perusopetuksen opetussuunnitelma (2004). Haettu 2.4.2013 osoitteesta http://www.kerava.fi/ep/tiedostot/opetus_aineops_2004.pdf
- Koulujen Musiikinopettajat Ry, OPS-tietopaketti. Haettu 2.4. osoitteesta http://www.koulujenmusiikinopettajat.fi/ops/ops_tietopaketti.php
- Kraft, M. (1991). *7-12 -vuotiaiden äänenmuodostuksesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Krokkfors, M. (1985). *Lapsi ja musiikki*. Laulaminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. P-julkaisusarja No. 14. Porvoo: WSOY.
- Lappalainen, P. (2007). *Laulu kaikkien pääomaksi : Laulunopetus ja laulun aseman vahvistaminen Jyväskylän peruskoulujen musiikinopetuksessa*. Jyväskylän Yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu. Haettu 10.4.2013 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2007240>
- Lindeberg, A-M (2005). *Millainen laulaja olen : Opettajaksi opiskelevan vokaalinen minäkuva*. Joensuun yliopisto. Joensuun Yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja, 0781-0334; N:o 104. Haettu 10.4.2013 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:952-458-668-1>
- Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (2009). *Musiikkikasvatus : Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Jyväskylä. Suomen musiikkikasvatusseura - FiSME r.y.
- Mikkonen, H., Räsänen, T. & Salminen, P. (2010). *Soi. 1-2, opettajan vinkkipankki*. Helsinki: WSOY.
- Numminen, A. (2005). *Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi : Tutkimus aikuisen laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta*. Studia musica, 0788-3757; N:o 25. Helsinki: Sibelius-akatemia.
- Pajamo, R. (1999). *Lehti puusta variseepi : Suomalainen koululauluperinne*. Porvoo: WSOY.

- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS) 2004. Haettu 2.4.2013 osoitteesta http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf
- Pihkanen, T. (2011). *Opas lasten laulamiseen*. Helsinki: Sulasol.
- Rautamaa, P. (2012). *Äänenmurros ja laulaminen : Äänenmurrosvaiheessa olevan nuoren opettaminen*. Jyväskylän Yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu. Haettu 10.4.2013 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201202071138>
- Rautiainen, K. (2009). Laulunopetusmetodien kehityslinjoja. Teoksessa J. Louhivuori, P. Paananen, L. Väkevä (toim.) *Musiikkikasvatus näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen* (s. 51–65). Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura FiSME.
- Roivainen, R. (2004). *Laulamisen sietämätön helppous*. Tampere: Pilot-kustannus.
- Ruodemäki, R. (2008). *Soi. 3-4, opettajan vinkkipankki*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Ruodemäki, R., Ruoho, E. & Salminen, S. (2009). *Soi. 5-6, opettajan vinkkipankki*. Helsinki: WSOY oppimateriaalit.
- Sadolin, C. (2009). *Kokonaisvaltaisen äänenkäytön tekniikka*. Kööpenhamina: CVI Publications.
- Saraste, P. (2006). *Suuntana vapaus : Alexander-tekniikan perusajatuksia : Laulaminen ja äänenkäyttö Alexander-tekniikan valossa*. Kuopio: Kuopion Alexander-tekniikka.
- Siukonen, W. (1924). *Laulunopetus : Sen edellytykset, keinot ja päämäärät*. Porvoo: WSOY.
- Smedberg, T. (2007). *Seitsemäsluokkalaisten kokemuksia laulamisesta*. Jyväskylän Yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu. Haettu 10.4.2013 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2007298>
- Törnudd, A. (1913). *Kansakoulun lauluoppi*. Porvoo: WSOY.
- Vaaliö, K. (1999). Ääni-instrumentti ja sen rakenne. Teoksessa T. Hautamäki (toim.) *Laulajan opas*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

